

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-52>

УДК [364-262:351.84](477)

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БІДНОСТІ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

STATE REGULATION OF POVERTY AS A PRIORITY OF MODERN SOCIAL POLICY

Замроз Мар'яна Володимирівнакандидат економічних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7396-8296>**Zamroz Maryana**

Ivan Franko National University of Lviv

Визначено основні підходи до розуміння сутності поняття бідності. Проаналізовано вплив пандемії COVID-19 на динаміку крайньої бідності у світі. Досліджено динаміку рівня бідності в Україні та його вікову структуру. Проаналізовано тенденції зміни ключових соціальних показників, що впливають на показники бідності в Україні. Досліджено співвідношення фактичного та законодавчо встановленого прожиткового мінімуму як ключового показника рівня бідності. Так, фактичний прожитковий мінімум майже у два рази вищий від законодавчо встановленого, що негативно впливає на встановлення реальної потреби населення у соціальній допомозі. Проаналізовано законодавчо встановлені допустимі параметри життя (мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум та мінімальна пенсія). Визначено головні напрями державної соціальної політики щодо скорочення масштабів бідності в Україні.

Ключові слова: бідність, крайня бідність, прожитковий мінімум, державне регулювання бідності, соціальна політика, межа бідності.

Определены главные подходы к пониманию сущности понятия бедности. Проанализировано влияние пандемии COVID-19 на динамику крайней нищеты в мире. Исследована динамика уровня бедности в Украине и его возрастную структуру. Проанализированы тенденции изменения ключевых социальных показателей, влияющих на показатели бедности в Украине. Исследовано соотношение фактического и законодательно установленного прожиточного минимума как ключевого показателя уровня бедности. Так, фактический прожиточный минимум почти в два раза выше законодательно установленного, что негативно влияет на установление реальной потребности населения в социальной помощи. Проанализированы законодательно установленные допустимые параметры жизни (минимальная заработная плата, прожиточный минимум и минимальная пенсия). Определены главные направления государственной социальной политики по сокращению масштабов бедности в Украине.

Ключевые слова: бедность, крайняя бедность, прожиточный минимум, государственное регулирование бедности, социальная политика, предел бедности.

The article substantiates the need for state regulation of poverty as a priority of modern social policy. Today, overcoming poverty is one of the most important global problems of mankind, despite significant positive changes in the economic sphere of national economies. The main purpose of the article is to analyze the current state of poverty in Ukraine and the impact of the pandemic on the level of extreme poverty in the world and in Ukraine, as well as to study trends in key social indicators affecting poverty in Ukraine. In Ukraine, the poverty rate is 47.2% and this figure is much higher than previous years, which indicates a significant negative impact the COVID-19 pandemic has on the welfare of the Ukrainian population. The ratio of the actual and legally established subsistence level as a key indicator of poverty is studied. Thus, the actual subsistence level is almost 2 times higher than the statutory one, which has a negative impact on the establishment of the real need of the population for social assistance. The legally established permissible living parameters were analyzed and it was determined that the minimum pension is lower than the subsistence level, which provokes an increase in poverty among the population of retired age. Today, this figure among the population over 60 is 50.6%, which means that more than half of the population of retirement age is below the poverty line and cannot afford the minimum standard of living. The main directions of the state social

policy on poverty reduction in Ukraine are identified, among which the most important are: the targeting of the social support system for vulnerable groups, effective regional policy to eradicate regional poverty, inclusive development of the national economy, family assistance in combating child poverty, social protection, improving access to quality services in social spheres, removing barriers to access to basic education, etc. It can be realized through cooperation with international organizations and member states of the European Union.

Keywords: poverty, extreme poverty, subsistence level, state poverty regulation, social policy, poverty line.

Постановка проблеми. Однією із найважливіших глобальних цілей сучасності є подолання бідності, адже не зважаючи на позитивні зрушення в економічній сфері національних економік спостерігаються негативні тенденції у соціальній сфері, а також зниження рівня життя населення та нерівномірний розподіл доходів у суспільстві. Недотримання принципів соціальної справедливості в розподілі доходів призводить до надмірної їх диференціації і концентрації в окремих групах населення, що породжує нерівність і стає серйозною проблемою розвитку соціально-економічної системи країни загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сучасних проблем бідності, рівня та якості життя населення набуло великого значення не лише в Україні, а й на глобальному рівні. Особливу увагу дослідженню головних напрямів подолання бідності приділяють такі міжнародні установи як Організація Об'єднаних Націй, ЮНІСЕФ, Світовий банк, Міжнародна організація праці, Всесвітня організація охорони здоров'я, так, для прикладу, ціль «Ні бідності» була задекларована однією із пріоритетних сімнадцяти Цілей Сталого Розвитку у документі Саміту ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» на 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН. Серед українських вчених, які досліджують бідність, її причини та основні шляхи подолання є Е. Лібанова, І. Білоус, О. Стрижак, О. Новікова, Г. Тарасенко, О. Грیشнова, Н. Власенко, І. Приходько, Б. Малиняк, М. Віхров, А. Соболевська та інші. Не зважаючи на ґрунтовні дослідження провідних світових та вітчизняних науковців, проблема подолання бідності, на сьогодні, є ключовою у соціальній політиці України.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз динаміки бідності в Україні та тенденцій зміни ключових соціальних показників, що впливають на показники бідності, а також виділення головних напрямів щодо скорочення масштабів бідності.

Виклад основного матеріалу дослідження. На зростання бідності впливає чимало чинників серед яких: економічні (інфляція, безробіття, низька заробітна плата), соці-

ально-медичні (інвалідність, старість, високий рівень захворюваності, низька якість медичних послуг), демографічні (неповні сім'ї, швидке зростання населення), освітньо-кваліфікаційні (низький рівень освіти, недостатня професійна підготовка, низька доступність до базової освіти), політичні (військові конфлікти, вимушена міграція) [1, с. 70]. Проте, особливо негативно на процес подолання бідності вплинула світова пандемія COVID-19, так Світовий банк опублікував дослідження, за якими у 2020 році через пандемію ще 97 мільйонів людей у світі опинилися за межею крайньої бідності (крайня бідність вимірюється як кількість людей, які живуть на суму менше, ніж 1,9 доларів США на день). За прогнозами, у 2021 році глобальна бідність зменшиться приблизно на 21 мільйон людей у порівнянні з 2020 роком і це таке ж зниження, яке очікували за прогнозами у 2021 році до початку пандемії. Проте у глобальному масштабі, зростання бідності, яке відбулося в 2020 році через COVID-19 все ще триває і десятки мільйонів людей живуть в бідності через наслідки пандемії. Динаміка крайньої бідності у світі зображено на рисунку 1.

ООН наголошує, що в загально значенні бідність – це відсутність вибору та можливостей та порушення людської гідності. Також це відсутність достатньої кількості фінансових ресурсів, щоб прогодувати та одягнути сім'ю, не мати можливості відвідувати школи чи медичні установи, не мати землі, на якій можна вирощувати їжу, чи роботу, щоб заробляти на життя, а також не мати доступу до кредитів. Бідність – це також незахищеність, безсилля та ізоляція окремих людей, домогосподарств і громад, отже відсутність базових можливостей для ефективної участі в житті суспільства [3]. Організація Об'єднаних Націй виділяє такі чотири основні прояви бідності у світі:

- коротка тривалість життя;
- на низькому рівні професійно-освітня підготовка;
- відсутність базових умов для нормального життя (якісні продукти харчування, чиста питна вода, доступ до медичних послуг тощо)
- ізолюваність від суспільного життя [3].

Україна, як член Організації Об'єднаних Націй, приєдналася до глобальної ініціативи

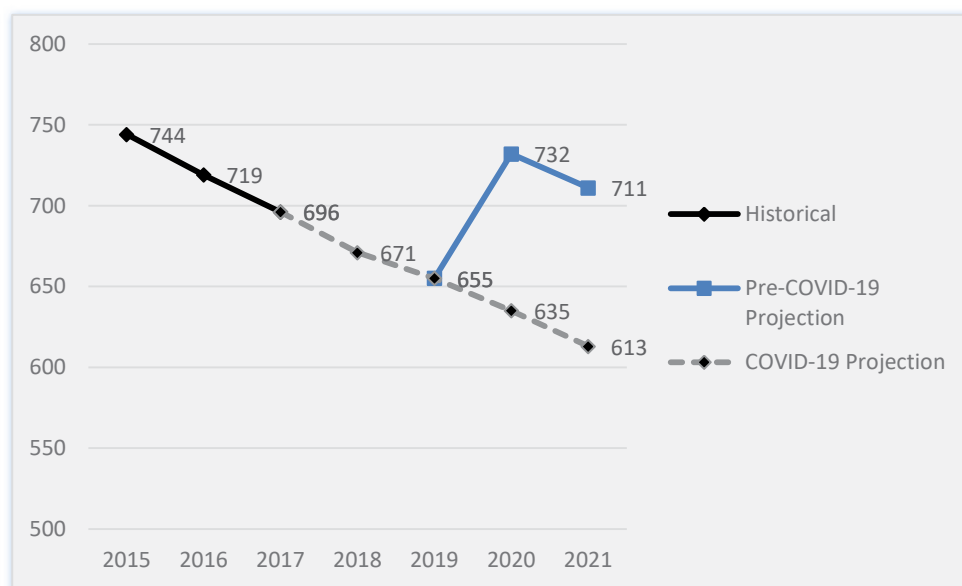

Рис. 1. Динаміка крайньої бідності у світі, млн осіб

Джерело: [2]

забезпечення сталого розвитку, в тому числі щодо цілі подолання бідності. Цільовим орієнтиром на 2020 рік ЮНІСЕФ в Україні встановив зниження рівня бідності, тобто частки населення, чиї середньодушові еквівалентні сукупні витрати є нижчими за фактичний (розрахунковий) прожитковий мінімум до 30%. Проте через пандемію COVID-19, цього показника не вдалося досягнути і рівень бідності у 2020 році досягнув позначки 47,2%. Динаміка рівня бідності в Україні зображена у таблиці 1.

Отже, як видно із таблиці 1, найвища частка населення, чиї середньодушові еквівалентні сукупні витрати є нижчими за фактичний прожитковий мінімум – це діти до 18 років (53%) та населення старше 60 років (50,6%).

Ключовим показником на основі якого оцінюють рівень бідності є прожитковий міні-

мум, тобто сума грошових коштів, які необхідні людині для забезпечення нормального життя. В Україні існують два види прожиткового мінімуму: законодавчо встановлений і фактичний. Законодавчий прожитковий мінімум встановлюється щороку у Законі України «Про Державний бюджет України», виходячи із можливостей бюджету. Натомість, фактичний прожитковий мінімум розраховується щомісяця на основі даних про зміни реальних цін на продукти і послуги, що входять до споживчого кошика. Великою проблемою сучасної соціальної політики в Україні є значні розбіжності між фактичним і законодавчо встановленим прожитковим мінімумом. Тенденції зміни фактичного і законодавчо встановленого прожиткового мінімуму зображені на рисунку 2.

Таблиця 1

Динаміка рівня бідності в Україні, %

		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Частки населення, чиї середньодушові еквівалентні сукупні витрати є нижчими за фактичний (розрахунковий) прожитковий мінімум, %		58,3	58,6	47,3	43,2	41,3	47,2
Вікова структура	до 18 років	66,6	65,5	56,7	51,1	47,8	53,0
	18-34 роки	59,4	57,9	47,4	44,3	40,1	44,7
	35-59 років	53,9	55,2	42,0	38,1	36,6	43,8
	понад 60 років	57,0	58,9	47,6	43,5	44,4	50,6
За наявністю дітей у домогосподарстві	з дітьми	66,5	65,2	55,1	49,9	47,3	53,6
	без дітей	48,8	50,9	38,1	35,4	34,3	39,7

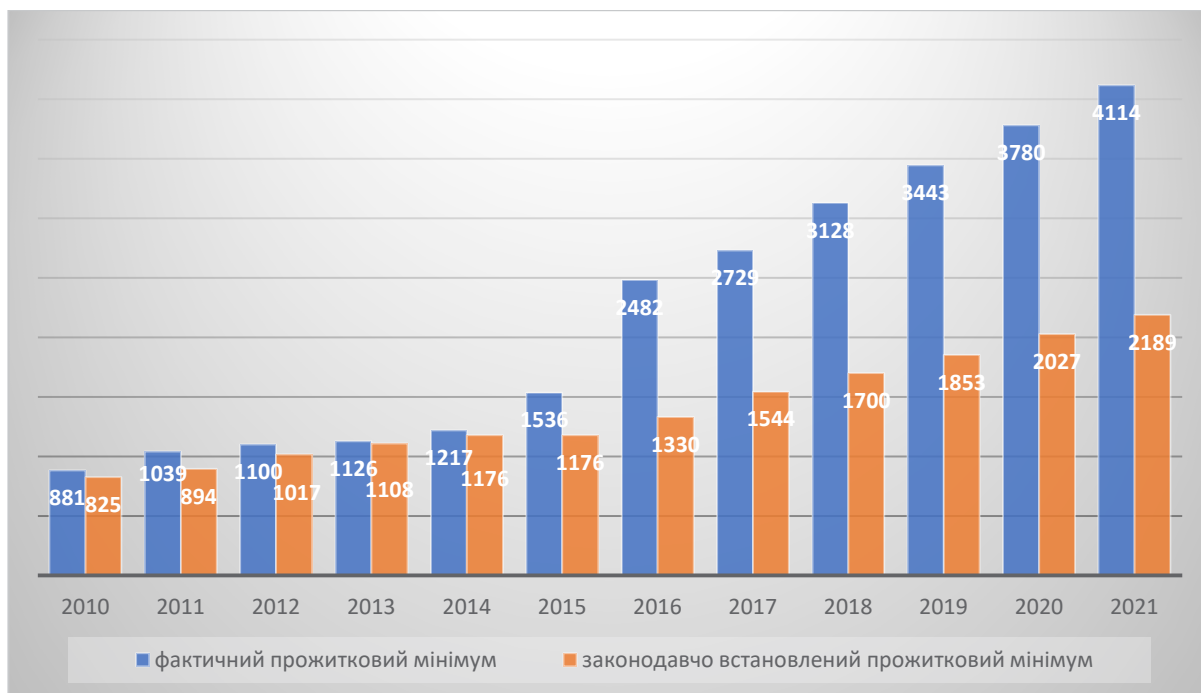

Рис. 2. Тенденції зміни фактичного і законодавчо встановленого прожиткового мінімуму на одну особу (станом на 1 січня відповідного року, грн)

Отже, як видно із рисунка 2, різниця між фактичним і законодавчо встановленим прожитковим мінімум майже в 2 рази на користь фактичного прожиткового мінімуму. Так, станом на 1 січня 2021 року законодавчий прожитковий мінімум встановлений на рівні 2189 грн, а фактичний, за розрахунками Міністерства соціальної політики, становив 4114 грн. Такі тенденції в соціальній сфері України зберігаються вже протягом декількох останніх років, що негативно впливає на рівень життя домогосподарств, адже на основі законодавчо встановленого прожиткового мінімуму визначається потреба домогосподарств у соціальній допомозі і сума грошової допомоги, що відповідно значно нижча, ніж реальна потреба населення.

У багатьох країнах світу, для розрахунку межі бідності, тобто рівня доходу, нижче від якого неможливе задоволення основних потреб населення країни, є мінімальна заробітна плата. Так, у Німеччині, Австралії та Великобританії відсутня практика законодавчо встановлювати прожитковий мінімум, а в багатьох інших країнах встановлений прожитковий мінімум дорівнює мінімальній заробітній платі. Динаміка зміни мінімально допустимих параметрів життя в Україні зображено на рисунку 3.

Як бачимо із рисунка 3, на сьогодні, в Україні мінімальна заробітна плата значно вища, ніж законодавчо встановлений прожитковий мінімум і становить 6000 грн станом на 1 січня 2021 року,

проте мінімальна пенсія зростає зі значно меншим поступом і залишається нижчою за законодавчо встановлений прожитковий мінімум.

Задля підвищення ефективності державної політики скорочення бідності в Україні, її напрями повинні узгоджуватися із рекомендаціями Європейської соціальної хартії, а також цілями сталого розвитку, затвердженими на саміті ООН у 2015 році. Для подолання бідності в Україні необхідно здійснити ряд заходів:

- ключовим напрямом розвитку сучасної економіки повинна стати політика інклюзивного зростання та розвитку, яка б дала можливість подолати економічну нерівність та її негативний вплив на добробут і якість життя населення, адже інклюзивний розвиток характеризується рівністю можливостей в доступі до ринку праці і ресурсів усіх членів суспільства;

- усунення бар'єрів щодо доступу до освіти для людей усіх вікових категорій, національностей, а також для людей, що знаходяться в неблагополучному становищі. Так, за даними ЮНЕСКО, якби всі молоді люди в країнах з низьким рівнем доходу мали лише базові навички читання (нічого іншого), приблизно 171 мільйон людей могли б уникнути крайньої бідності. Якби всі дорослі закінчили середню освіту, рівень бідності у світі знизився більш ніж наполовину;

- завершення конфлікту на сході України, результатом якого є різке підвищення рівня бідності серед населення зони конфлікту.

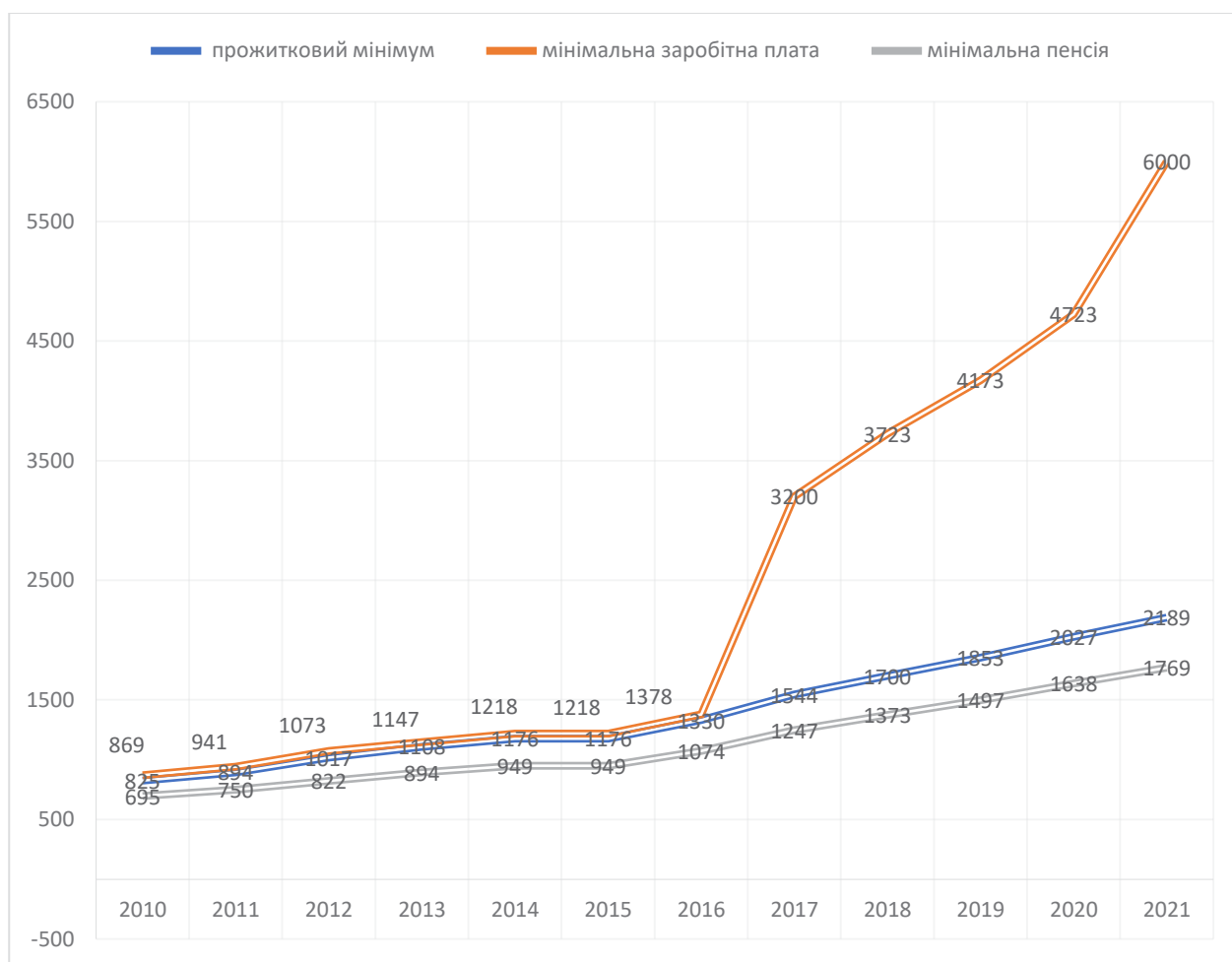

Рис. 3. Динаміка зміни мінімально допустимих параметрів життя в місяць на особу, грн

А також значні фінансові ресурси із бюджету виділяються на покриття витрат, пов'язаних з конфліктом, які можуть бути використані для надання державних послуг;

- покращення доступу до якісних медичних, соціальних та транспортних послуг;

- допомога сім'ям у боротьбі з бідністю дітей, адже в Україні найвищий рівень бідності притаманні багатодітним сім'ям і становить 81,2% за абсолютним критерієм (сукупні еквівалентні витрати на дитину менші фактичного прожиткового мінімуму на особу), а найбільше від монетарної бідності потерпають діти до 3 років;

- забезпечення гідних житлових умов для вразливих верств населення та комплексний підхід у боротьбі з безпритульністю;

- варто переглянути підхід до використання законодавчо встановленого прожиткового мінімуму, а також зрівноважити його із фактичним прожитковим мінімумом і використовувати лише при визначенні розміру соціальної допомоги для вразливих верств населення;

– вдосконалення системи соціального захисту, яка б ефективно працювала на принципах доступності, рівності, адекватності та стабільності.

Висновки. Бідність є багатовимірним соціально-економічним явищем із різноманітними проявами, яке характерне для будь-якої країни світу незалежно від рівня її економічного розвитку. Тому державне регулювання бідності повинне стати пріоритетним напрямом соціальної політики кожної держави. Як видно із проведеного дослідження, протягом останніх років значний негативний вплив на боротьбу із скорочення бідності як у світі, так і в Україні, має пандемія COVID-19. Як наслідок, низький рівень життя українського населення, погіршення стану здоров'я, високий рівень безробіття, вимушена міграція, нерівномірний регіональний розвиток. Досвід Європейських країн показує, що необхідно діяти активніше не лише на національному, а на місцевому рівні, використовуючи усі можливі і доступні інструменти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тютюнникова С. В., Пивоварова К. Л. Багатовимірна бідність як глобальна проблема сучасного соціально-економічного розвитку. *Соціальна економіка*. 2018. Вип. 55. С. 70–79.
2. Updated estimates of the impact of COVID-19 on global poverty: Turning the corner on the pandemic in 2021? URL: <https://blogs.worldbank.org/opendata/updated-estimates-impact-covid-19-global-poverty-turning-corner-pandemic-2021>
3. Statement of commitment for action to eradicate poverty adopted by administrative committee on coordination. URL: <https://www.un.org/press/en/1998/19980520.eco5759.html>

REFERENCES:

1. Tiutiunnykova S. V. & Pyvovarova K. L. (2018) Bahatovymirna bidnist yak hlobalna problema suchasnoho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Multidimensional poverty as a global problem of modern socio-economic development]. *Sotsialna ekonomika*, 55, 70–79. (in Ukrainian)
2. Updated estimates of the impact of COVID-19 on global poverty: Turning the corner on the pandemic in 2021? (n.d.). World Bank Blogs. Retrieved from: <https://blogs.worldbank.org/opendata/updated-estimates-impact-covid-19-global-poverty-turning-corner-pandemic-2021>
3. Statement of commitment for action to eradicate poverty adopted by administrative committee on coordination (n.d.). Welcome to the United Nations. Retrieved from: <https://www.un.org/press/en/1998/19980520.eco5759.html>